

Л. П. Мельник

eudos@yandex.ua

А. І. Лябига

lyabiga1994@gmail.com

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПРОДУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ДІТЬМИ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Мельник Л. П., Лябига А. І. Ігрові технології як засіб продуктивної діяльності соціального працівника з дітьми у складних життєвих обставинах. У статті розглянуто та проаналізовано особливості застосування настільних просвітницько-профілактичних ігор в роботі з дітьми у складних життєвих обставинах, описано технології застосування профілактичних настільних ігор в роботі з різними цільовими групами з метою протидії негативним соціальним явищам в освітньому середовищі та в соціумі; зазначено переваги застосування настільних просвітницько-профілактичних ігор в професійній діяльності соціальних працівників; охарактеризовано обов'язкові складові технології настільних профілактично-просвітницьких ігор; описано історію розвитку теорії гри та участь різних видатних психологів у формулюванні терміну «гра» та «ігрові технології»; охарактеризовано різноманітні гіпотези вчених щодо дослідження специфіки ігрової діяльності; визначено етапи, зміст ігрових дій та сутність ігрової діяльності дітей; подано класифікацію ігор, виділено головні риси їх риси та зазначено вплив використання ігрових технологій на становлення особистості; запропоновано одну з найвідоміших класифікацій ігор за Г.К. Селевком; визначено як гра впливає на виявлення особистісної творчості, активності, демонстрації потенційних можливостей молодших школярів; описано технологію ділової, рольової гри та шоу-технології. А також представлено дослідження соціально-комунікативної компетентності та адаптації дітей молодшого шкільного віку, які потрапили в складні життєві ситуації до шкільної діяльності. На основі вивчення теоретичних основ проблеми було визначено та описано три критерії оцінки

соціальної компетентності молодших школярів, яку розглядали в контексті впливу дитячої субкультури: емоційно-ціннісний, соціально-когнітивний, комунікативний, а також визначили п'ять рівнів соціальної компетентності молодших школярів: високий, достатній, середній, нижчий середнього та низький. Описано методи та методики, які були використані у дослідженні соціально-комунікативної компетентності молодших школярів. В статті представлено програму соціально-психологічного супроводу дітей у складних життєвих обставинах, визначено її актуальність, мету, завдання та структуру; описано результати повторного дослідження та наведено порівняльну характеристику перевірки змін параметрів рівнів соціальної компетентності молодших школярів.

Ключові слова: гра, ігрова діяльність, дидактична гра, ігрові технології, навчально-виховний процес, складні життєві обставини, діти у складних життєвих обставинах, настільні просвітницько-профілактичні ігри, соціально-комунікативна компетентність молодших школярів, соціально-психологічний супровід дітей у складних життєвих обставинах.

Мельник Л. Ф., Лябига А. И. Игровые технологии как средство продуктивной деятельности социального работника с детьми в сложных жизненных обстоятельствах. В статье рассмотрены и проанализированы особенности применения настольных просветительско-профилактических игр в работе с детьми в сложных жизненных обстоятельствах, описано технологии применения профилактических настольных игр в работе с различными целевыми группами с целью противодействия негативным социальным явлениям в образовательной среде и в социуме; указано преимущества применения настольных просветительско-профилактических игр в профессиональной деятельности социальных работников; охарактеризованы обязательные составляющие технологии настольных профилактически-просветительских игр; описана история развития теории игры и участие различных выдающихся психологов в формулировке термина «игра» и «игровые технологии»; охарактеризованы различные гипотезы ученых по исследованию специфики игровой деятельности; определены этапы, содержание игровых действий и сущность игровой деятельности детей;

представлена классификация игр, выделены основные черты их черты и указано влияние использования игровых технологий на становление личности; предложено одну из самых известных классификаций игр с К. Селевком; определено как игра влияет на выявление личностного творчества, активности, демонстрации потенциальных возможностей младших школьников; описана технология деловой, ролевой игры и шоу-технологии. А также представлено исследование социально-коммуникативной компетентности и адаптации детей младшего школьного возраста, попавших в сложные жизненные ситуации в школьной деятельности. На основе изучения теоретических основ проблемы были определены и описаны три критерия оценки социальной компетентности младших школьников, которую рассматривали в контексте влияния детской субкультуры: эмоционально-ценностный, социально-когнитивный, коммуникативный, а также определили пять уровней социальной компетентности младших школьников: высокий, достаточный, средний, ниже среднего и низкий. Описаны методы и методики, которые были использованы в исследовании социально-коммуникативной компетентности младших школьников. В статье представлена программа социально-психологического сопровождения детей в сложных жизненных обстоятельствах, определены ее актуальность, цель, задачи и структуру; описаны результаты повторного исследования и приведена сравнительная характеристика проверки изменений параметров уровней социальной компетентности младших школьников.

Ключевые слова: игра, игровая деятельность, дидактическая игра, игровые технологии, учебно-воспитательный процесс, сложные жизненные обстоятельства, дети в сложных жизненных обстоятельствах, настольные просветительско-профилактические игры, социально-коммуникативная компетентность младших школьников, социально-психологическое сопровождение детей в сложных жизненных обстоятельствах.

Постановка проблеми. Проблема шкільної адаптації розглядається в тісному взаємозв'язку з питаннями психологічної готовності дитини до шкільного навчання. Психологічна готовність дитини до шкільного навчання, з одного боку, є однією з

найважливіших передумов його успішної адаптації, а з іншого – визначає етапи і зміст корекційної роботи в початковий період навчання. Нажаль, питання психологічної готовності до шкільного навчання дітей у складних життєвих обставинах не знайшли ще достатнього розвитку в експериментальних дослідженнях і розглядаються епізодично в контексті інших проблем. Відтак, проблема психологічної підготовки дітей у складних життєвих обставинах до шкільного навчання є достатньо актуальною.

Аналіз останніх досліджень. Питанням дослідження та розробки теорії гри, а також специфіці педагогічного керівництва іграми дітей присвячені науково-практичні пошуки видатних педагогів, психологів та науковців різних століть, зокрема Л. Виготського, К. Гроса, Р. Дреджера, Д. Ельконіна, І. Іванова, Я. Коменського, Я. Корчака, А. Макаренка, М. Мід та Дж. Мід, М. Монтесорі, В. Сухомлинського, А. Усової, К. Ушинського, Ф. Фребеля, З. Фрейда тощо.

Формулювання мети статті. Мета полягає у дослідженні ефективності використання ігрових методик в роботі соціального працівника з дітьми у складних життєвих обставинах. Відповідно до поставленої мети було визначено основні завдання, а саме: проаналізувати теоретичні аспекти ігрової діяльності; дослідити застосування ігрових методик з дітьми у складних життєвих обставинах; визначити ефективність ігрових методик для дітей в навчальному та особистісному розвитку; розробити та апробувати програму соціально-психологічного супроводу дітей у складних життєвих обставинах.

Нами було застосовано такі методи дослідження: емпіричні – діагностичні методи (спостереження, індивідуальна бесіда, ситуативна гра, розповідь за малюнком, мовленнєві вправи) з метою виявлення особливостей ставлення дітей у складних життєвих обставинах до соціуму, рівня їх самооцінки, об'єктивної оцінки себе та інших.; визначення рівня соціальної обізнаності, тобто знань про норми і ролі. В оцінці соціальної компетентності за соціально-когнітивним критерієм ми намагалися також з'ясувати особливості світосприймання, визначити дитячу картину світу обізнаність щодо елементарних соціальних норм; обробка і інтерпретація даних, узагальнення результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Експериментальне дослідження проведено на базі Калуської ЗОШ І-ІІІ ступенів №6 та Хотинської сільської школи І-ІІ ступенів №9 з дітьми у складних життєвих обставинах. Вибірка складала 25 учнів: до першої групи (15 учнів) увійшли діти, які відвідували звичайну міську школу. Другу групу (10 учнів) складала діти, які відвідують сільську школу. Протягом всього дослідження ми намагалися створити рівні умови в кожній категорії обстежуваних. Наше дослідження передбачало виконання учнями завдань за такими методиками:

- 1) Соціометричне обстеження “Будиночок”;
- 2) Соціометричне обстеження “Різнокольорові кружечки”;
- 3) Індивідуальна бесіда за малюнком “Розповідь за картинками”;
- 4) Мовленнєва вправа “Назви-розкажи”;
- 5) Ситуативна гра “Робінзонада” (адаптований варіант методики В. Авраменкової).

Нас цікавило, як впливають соціальні умови, соціальний статус дітей на процес становлення особистості в соціумі, ставлення до себе та оточуючих.

Застосування нами діагностичних методик дозволило визначити п'ять рівнів соціальної компетентності молодших школярів. Так, до **високого рівня** ми віднесли дітей, які усвідомлювали норми та правила поведінки в соціумі, вміли ефективно співпрацювати, мали достатній арсенал мовленнєвих засобів та активно застосовували їх у спілкуванні з оточуючими. Діти, які виявили **достатній рівень** соціальної компетентності, були також добре обізнані з нормами соціуму, досить ефективно налагоджували стосунки з однолітками, в більшості випадків вміли знаходити спільну мову в різних проблемних ситуаціях, але застосовували лише стандартні способи соціальних дій, не могли гнучко реагувати на ситуацію. До **середнього рівня** соціальної компетентності належали діти, які виявили недостатнє розуміння соціальних законів та норм, мало місце розходження реальної та вербальної поведінки у спілкуванні з однолітками та дорослими, їм не завжди вдавалося запобігати конфліктним ситуаціям у побудові стосунків із однолітками та адекватно на них реагувати. **Рівень нижчий середнього** щодо сформованості соціальної компетентності ми виявили у дітей, які мали лише окремі уявлення

про норми соціальної поведінки, не звертали особливої уваги на емоційні прояви однолітків, не вміли встановлювати безконфліктні стосунки з дітьми, майже не ініціювали свої мовленнєві дії. Високий відсоток – свідчив про реальне існування в значного числа дітей проблем у соціалізації. **Низький рівень** соціальної компетентності ми визначали у дітей, які не володіли правилами соціальної поведінки, не могли безконфліктно будувати стосунки в колі однолітків, не вміли донести до інших свої думки, діяли на підставі сили чи реагували на ситуацію лише емоційно (Див. табл. 1).

Таблиця 1

**Результати дослідження соціальної компетентності
молодших школярів**

Категорія дітей	Рівні				
	високий к-сть, %	достатній к-сть, %	середній к-сть, %	нижче середнього к-сть, %	низький к-сть, %
Діти міської школи	4 (26%)	7 (46%)	2 (16%)	1 (6%)	1 (6%)
Діти сільської школи	1 (10%)	2 (20%)	3 (30%)	2 (20%)	2 (20%)

Таким чином, за результатами проведеної методики **Соціометричне обстеження “Будиночок”** ми визначили, що найбільші розбіжності між учнями різних груп були одержані за окремими показниками, наприклад, як самооцінка. Так, найбільш висока самооцінка виявилась в учнів міських шкіл, найнижчою – сільських. Можливо, батьки і педагоги міських дітей частіше позитивно оцінюють вчинки дитини, тим самим впливаючи на формування в неї адекватної самооцінки.

В результаті проведеної методики **Соціометричне обстеження “Різнокольорові кружечки”** вагомими виявилися також результати обстеження рівнів соціальної компетентності за комунікативно-мовленнєвим критерієм. Виявилось, що необхідний словник для забезпечення потреб спілкування в дітей цього віку вже сформовано, водночас ми в результаті спостереження за діями дітей, їхніми стосунками, розмовами в колі одноліток неодноразово

відзначали, що діти часто не знаходять теми, слів для змістовної розмови, замінюючи відсутність потрібного слова рухами, жестами, різноманітними вигуками, звуконаслідуванням тощо.

Для молодших школярів сільських шкіл майже не характерно використання специфічного сленгу, особливих дитячих слів, водночас вони залюбки насичують своє мовлення “дорослими словами”, почутими з різних джерел, які свідчать про їх обізнаність.

За результатами проведеної методики *Індивідуальна бесіда за малюнком “Розповідь за картинками”* ми виявили, що авторитет у міських дітей пов’язаний більшою мірою із поведінкою та авторитетом вчителя, і меншою мірою з успішністю у навчальній діяльності та авторитетом батьків. Така позиція відрізняється від позиції сільських дітей, для яких оцінка батьків, їх слово має вирішальне значення.

В результаті проведення методики *Мовленнєва вправа “Назви-розкажи”* ми отримали наступні результати: учні міських шкіл користуються специфічними словами, які можна визначити, як урізані форми звичайних: “паца” – замість пацани, “ури” – замість уроки, “чита” – замість читання, “мата” – математика тощо; змінені слова: “родаки” (батьки), “базар” (розмова), “копай” (пообіцяй) тощо. Ненормативна лексика використовується менше, лише окремими дітьми.

На основі проведеної методики *“Робінзонада”* нами були встановлені основні тенденції, які розкривають ставлення до двох систем цінностей молодших школярів: традиційної соціальної (мама, тато, друг) та сучасної технічної (комп’ютер, телевізор, відеомагнітофон). З плином часу системи ціннісних уподобань змінюються: перша набуває більшої ваги, а друга залишається майже незмінною. Отже, можна зазначити, що поряд зі звичайною соціальною системою цінностей технічна система також стрімко увійшла в дитячий світ, що, у свою чергу, спричинило суттєві зміни у світогляді молодших школярів, вплинуло на їх ставлення до навколишнього світу, до людей, до самого себе.

Нами була розроблена програма соціально-психологічного супроводу дітей у складних життєвих обставинах, яка призначена для індивідуальної корекційно-розвивальної роботи з учнями молодшого шкільного віку.

Мета даної програми: ознайомити та навчити учнів, їх батьків, педагогів методам, прийомам та технологіям (візуалізації,

самонавіювання, позитивного підкріплення та конструктивної установки, педагогіки успіху), що допоможе формувати позитивні думки та застосовувати їх для подолання кризових ситуацій, зняття тривожності, формувати позитивний оптимізм та навички позитивного мислення, самовизначення, відчутти себе більш впевненим у своїх силах і повернути здатність контролювати ситуацію та управляти власними емоціями.

Завдання програми полягає у підвищенні рівня поінформованості щодо різних видів кризи як індикатора накопичення напруги та конфліктів; стимулюванні власних ресурсів організму щодо подолання складних життєвих обставин; формуванні функціональної готовності до адекватного реагування на виклики сьогодення; формуванні навичок саморегуляції емоційних станів в кризових ситуаціях; сприянні розвитку навичок успішної самореалізації, соціальної адаптації до нових умов.

Програма складається з чотирьох блоків: підготовчого, основного, корекційно-розвиваючого та заключного, 18 занять та розрахована на 18 годин.

Після проведення корекційно-розвивальних занять з дітьми було проведено повторне дослідження з метою перевірки змін параметрів рівнів соціальної компетентності молодших школярів. Результати дослідження представлені у табл.2, табл.3.

Таблиця 2

**Результати дослідження соціальної компетентності
молодших школярів**

Категорія дітей	Рівні				
	високий к-сть, %	достатній к-сть, %	середній к-сть, %	нижче середнього к-сть, %	низький к-сть, %
Діти міської школи	6 (38%)	9 (56%)	1 (6%)	0	0
Діти сільської школи	2 (20%)	3 (30%)	4 (40%)	1 (10%)	0

**Динаміка змін дослідження соціальної компетентності
молодших школярів**

Категорія дітей	Рівні									
	високий к-сть, %		достатній к-сть, %		середній к-сть, %		нижче середнього к-сть, %		низький к-сть, %	
	до	після	до	після	до	після	до	після	до	після
Діти міської школи	4 (26%)	6 (38%)	7 (46%)	9 (56%)	2 (16%)	1 (6%)	1 (6%)	0	1 (6%)	0
Діти сільської школи	1 (10%)	2 (20%)	2 (20%)	3 (30%)	3 (30%)	4 (40%)	2 (20%)	1 (10%)	2 (20%)	0

Таким чином, результати апробації та впровадження розроблених корекційно-розвивальних занять виявив позитивну динаміку змін соціальної компетентності молодших школярів як з міської школи, так і з сільської школи.

Висновки і перспективи подальших досліджень полягають у можливості використання матеріалів у соціальній роботі з дітьми у складних життєвих обставинах та подальших методичних та соціологічних дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Ігрові технології навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lvschool2.org.ua/teacher/pedag-teh/igrovi>
2. О теории игры [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.igra.effective-it.ru/index.htm> – Сайт “Игротехника”.
3. Організація вільного часу школярів: [навчальний посібник] / Харченко С.Я, Белецька І.В., Гаміна Т.С. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 230с. – Режим доступу до електронного ресурсу: http://softacademy.lnpu.edu.ua/Programs/Organizacia_vilnogo_chasu/index.html
4. Психолого-педагогічна профілактична гра “Пан або пропав”: [методичні рекомендації та інструкція до гри] / Каневська Н.М., Войцях Т.В./ за заг. ред. Войцях Т.В. – Черкаси, 2013. – 10 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Igrovi tehnologiiï navchannja [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://ivschoo2.org.ua/teacher/pedag-teh/igrovi>
2. O teorii igry [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.igra.effective-it.ru/index.htm> – Sajt “Igrotehnika”.
3. Organizacija vil'nogo chasu shkoljariv: [navchal'nij posibnik] / Harchenko S.Ja, Belec'ka I.V., Gamina T.S. – Lugans'k: Al'ma-mater, 2006. – 230s. – Rezhim dostupu do elektronnoho resursu: http://softacademy.lnpu.edu.ua/Programs/Organizacia_vilnogo_chasu/index.html
4. Psihologo-pedagogichna profilaktichna gra “Pan abo propav”: [metodichni rekomendacii ta instrukcija do gri] / Kanevs'ka N.M., Vojcjah T.V./ za zag. red. Vojcjah T.V. – Cherkasi, 2013. – 10 s.

Melnik L. P., Lyabyga A.I. Game technologies as a means of productive activity of a social worker with children in difficult life circumstances. The article considers and analyzes the peculiarities of the use of table educational and preventive games in working with children in difficult living conditions, describes the technologies of the use of preventive board games in work with various target groups in order to counteract negative social phenomena in the educational environment and in society; the advantages of using table-based educational and preventive games in the professional activities of social workers are outlined; The compulsory components of the technology of desktop prevention and educational games are described; describes the history of the development of the theory of the game and the participation of various prominent psychologists in the formulation of the term "game" and "gaming technology"; Different hypotheses of scientists concerning research of specificity of game activity are described; the stages, content of the action games and the essence of the game activity of children are determined; the classification of games is given, the main features of their features are highlighted and the influence of the use of gaming technologies on the formation of the personality is indicated; One of the most famous classifications of games for G.K. Seleucom; determined how the game affects the identification of personal creativity, activity, demonstration of potential opportunities for junior pupils; describes the technology of business, role play and show technology. Also, the study of socio-communicative competence and adaptation of children of elementary school age who are in difficult

life situations to school activities. Based on the study of the theoretical foundations of the problem, three criteria for assessing the social competence of junior pupils were identified and described, which was considered in the context of the influence of the child's subculture: emotional-value, social-cognitive, communicative, and also identified five levels of social competence of junior pupils: high, sufficient, average, lower average and low. Described methods and techniques used in the study of social and communicative competence of junior pupils. The article presents the program of social and psychological support of children in difficult living conditions, its relevance, purpose, task and structure are determined; the results of the re-study are described and the comparative characteristic of checking changes in the parameters of the levels of social competence of junior pupils is given.

Key words: game, game activity, didactic game, gaming technology, educational process, difficult life circumstances, children in difficult living conditions, table educational and preventive games, social and communicative competence of junior pupils, social and psychological support of children in difficult life circumstances.

Отримано 23.01.2018

УДК 316.3:159.955.4:378.011.3-051:005.962.131

Т. Л. Опалюк
pidgorna87@ukr.net

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Опалюк Т. Л. Діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості соціальної рефлексії майбутнього вчителя. Статтю присвячено теоретичному аналізу проблеми впровадження діагностичного інструментарію для визначення рівня сформованості соціальної рефлексії майбутнього вчителя у педагогічній діяльності викладача вищого навчального закладу.